

LAIŠKAS APIE SAŽINĘ

HELSINKIS, 2011-03-15

Elmis jau suvokia savo atvaizdą veidrodyje. Juokiasi jam, liečia jį ir labai džiaugiasi jį matydamas.

Jo balse pradeda ryškėti vienas garsas, ir užtruks, kol mudu su žmona suprasime, ką jis reiškia. Tas garsas yra „Tato“ (kartais „Tado“, „Tadu“ ar „Tatu“. Kirtis taip pat kintamas). Ilgus mėnesius buvome įsitikinę, kad tai beprasmis garsas, ne žymintis kokį nors konkretų žodį, o tik bendras susidomėjimas tuo, kas tuo metu vyksta. Praeis metai, kol perprasime tikslią to garso reikšmę: „traktorius“. Tai – įvairūs sniego valytuvai, kurie žiemą dirba Helsinkyje, ir kuriuos Elmis labai susidomėjęs kas rytą stebi pro mūsų namų langą. Nežinodami tikslaus kiekvieno iš tų valytuvų techninio pavadinimo, mudu su žmona visus juos itališkai vadiname trattore, o lietuviškai – traktoriumi. Tą sąsają suprasime, tik kai taps visiškai aišku, kad Elmiui be galo patinka didelės ir triukšmingos mašinos. Taigi pirmasis Elmio išstartas turintis prasmę žodis buvo „traktorius“. Ką ten tradiciniai „mama“ ir „tėtė“.

Brangus Elmi, ir vėl pasidaviau pagundai nuklysti į lankas ir nepasiekiau esmės. O norėjau pasakyti, kad pagrindinis priešgynų kontrargumentas – kitaip tariant, kad arba esi šimtu procentų nuoseklus, arba nieko, – akivaizdžiai klaidinantis. Ilgą laiką to nepastebėjau, bet būtent tuo apmąstymo laikotarpiu, kurį minėjau, praregėjau – ir ne vien dėl atlaidumo sau. Absoliutus nuoseklumas yra chimera, tą gerai supratau. Bet net jeigu jis toks nebūtų, negalima kaltinti žmogaus, kuris 70 procentų veikia pagal savo įsitikinimus, ypač jeigu jį kritikuoja asmuo, neturintis nė tokio nuoseklumo minimumo (beveik visada taip būdavo su užduodančiaisiais man tam tikrus klausimus). Gyvūnų teisių gynėjas 70 procentų (netgi 30 ar 20... nė vieno negalima atmesti!) turi visas teises diskutuoti apie gyvūnų išlaisvinimo etiką, net jeigu jo odinis diržas, o vasaromis jis pusę laiko praleidžia visomis priemonėmis – cheminėmis ir natūraliomis – naikindamas muses ir uodus.

Kitaip tariant, tai, kad vaikystėje aš galbūt kniaukiau iš savo brolio stalčiaus pieštukus ir flomasterius, neatima iš manęs teisės piktintis savo šalies ministru pirmininku, kai šis sučiumpamas švaistantis valstybės pinigų asmeniniais tikslais ir siunčiantis nelegalų kapitalą į mokesčių rojus. Jei kas nors (vis dar pasipiktinęs brolis?) man primintų, jog kadaise gvelbiau spalvinimo priemonės, todėl turėčiau tylėti ir gailėtis dėl savo piktadarysčių – nesusivaldyčiau nenusikvatojęs jam į akis, nes šios dvi problemos nė iš tolo nesulyginamos. (Vengdamas nesusipratimų, pasakysiu, kad niekada nevogiau tavo dėdės pieštukų ir flomasterių, beje, jis siaubingai nemėgo piešti. Galiu prisipažinti tik dėl keistai mažėjančio „Nutella“ kiekio tavo senelių retkarčiais nupirktuose indeliuose.)

Taigi, du suaugę pašnekovai turėtų pasistengti nenaudoti tokių retorinių triukų. Jei kalbama apie pusę milijardo laboratorinių gyvūnų, kuriuos kankina ir žudo norėdami išbandyti makia-

žo valiklį, reikia atsakyti tuo pačiu, o ne priminti pašnekovui „tą kartą, kai užmušei musę“. Priešingu atveju gal reikėtų paskelbti vieną vienintelę „nusikaltėlių“ kategoriją ir sumesti į bendras kameras – be atrankos – smulkius vagišius ir Džeką Skerdiką, klasės draugo užkandį nugvelbusį vaiką ir Pinochetą.

Taip sugrįžau prie svarstymų apie save. Turėjau teisę pats išspręsti nuoseklumo problemą, neklausydamas tų, kurie tiesiog stengėsi atitolinti bet kokią grėsmę *ju* gyvenimo būdui, o ne patarti, kaip man tvarkyti savąjį. Supratau paprastą, bet ypač teisingą dalyką. Supratau, kad kelias iš blogio į gėrį nėra tiesus, turintis tik išvykimo ir atvykimo stotis. Priešingai, toji kelionė labai ilga ir lėta, yra daugybė tarpinių stočių, kuriose gali stabtelėti minutei ar užtrukti ilgus metus. Arba sužinoti, kad kelionė baigėsi taip ir nepasiekęs paskutinės stotelės, ir miestas, kuriame manėme stabtelėję akimirksniui, yra vieta, kur nugyvensime visą likusį gyvenimą.

Kaip rašiau viename iš ankstesnių laiškų: ar galima būti tuo pat metu laimingam ir angažuotam? Asmeninė etika yra nuolat kintantis procesas, priklausantis nuo daugelio kintamųjų. O svarbiausias jame – išlaikyti pusiausvyrą. Negalime būti nuoseklūs dėl *absoliučios* „gėrio“ idėjos, bet galime tą pasiekti, jei ši idėja išlaiko pusiausvyrą. Pabandysiu tau paaiškinti, kad siekiamas gėris, „heroizmas“ slypi ne tame, ką *privalai* padaryti, o tame, ką *gali* padaryti. Netgi tame, ką *nori* padaryti. *Valia* ir *galimybė* yra pastovios sąvokos, *priveolė* tokia nėra.

Daryk *viską*, ir *tik* tai, ką moki ir nori daryti; nesijaudink, ką pasieksi – bet kuriuo atveju daugiau ir geriau nei klausydamas tų *kity* patarimų. Tavo užsiangažavimas neturi atimti iš tavęs laimės ir trikdyti tavo ramybės. Jei tektų rinktis – visada rinkis būti laimingas ir ramus. Ne vien iš egoizmo, bet ir dėl savo etikos kokybės: absoliutus, bet įtampą keliantis užsiangažavimas duos mažiau rezultatų nei dalinis, bet teikiantis malonumą.

Ką tai reiškia praktiškai? Pateiksiu pavyzdį. Prieš tau gimstant mudu su tavo mama išsiaiškinome, kad įprastų vienkartinių sauskelnių poveikis ekologijai kone katastrofiškas: joms sunykti reikia daugiau nei šimto metų ir jos gali sudaryti beveik pusę visų šeimos šiukšlių. Jei nenorima prie tos katastrofos prisidėti, yra du sprendimai: pirmas, labai ekologiškas, – naudoti daugkartinius vystykus iš audinio. Juos reikia dažnai keisti, jie yra kelių sluoksnių (vidinis įklotas, medvilninis vystykas, flanelinis vystykas...) ir, žinoma, prieš vėl panaudojant juos reikia išskalbti. Tad tėvai sugaišta daugiau laiko, labiau vargsta ir kartais susiduria su nepatogumais (nuėjęs pas draugus ir pervystęs vaiką namo grįžti su pilnu krepšiu smirdančių palų). Tačiau tai šimtu procentu dera su ekologine sąžine, viskas biologiškai suyra, o šiukšlių kiekis nepadidėja. Be kita ko, ilgainiui tai ir puikus būdas taupyti pinigų. Antras sprendimas – tik pusiau ekologiškas: naudoti vienkartinės biologiškai suirstančias sauskelnes. Jos tokios pat kaip įprastinės, tik brangesnės. Išnyksta iš aplinkos per daug trumpesnę laiką, bet vis tiek didina šiukšlių kiekį. Taigi, jos yra tik pusiau ekologiškos (mano pateikiami skaičiai apytikriai – tik tam, kad susidarytum bendrą vaizdą).

Mudu su tavo mama iš pradžių buvome apsisprendę naudoti *tik* daugkartinius vystykus, bet netrukus pamatėme, kad dviem dirbantiems tėvams, kurie negali tikėtis kasdienės kitų giminių pagalbos (nes šie gyvena toli) ir kurie *norėtų* kitaip leisti laiką nei skalbdami vystykus (pavyzdžiui, žaisdami su tavimi), toks apsisprendimas yra *nepakeliamas*. Todėl priėmėme kompromisinį sprendimą: medžiaginius vystykus naudojome tik namie ir dieną (kai nebuvo sunku dažnai tave pervystyti), o kitą laiką – vienkartinės biologiškai suirstančias sauskelnes. Apytiksliai paskaičiavus, mūsų pasirinkimas buvo ekologiškas 70–75 procentais ir turėjo tą privalumą, kad nebuvo našta, o jį įgyvendindami jautėme dvigubą malonumą: kad tuo pat metu darome kažką patogaus ir naudingo.

Nesielgėme nepriekaištingai, bet užtat jautėmės sąžiningi. Ir buvome ekologiškesni už daugelį mūsų pažįstamų tėvų, įskaitant ir tuos, kurie kalbėjo, kad mūsų pasirinkimas nepraktiškas arba (būtent!) kad jeigu jau renkiesi – tai 100 procentų, kitaip verčiau nesirinkti. Niekada nebūsime ekologiškos tėvystės pasaulio čempionai, bet miesto čempionatuose tikrai neužimsime paskutinės vietos.

Taigi, jei nenori tapti kankiniu – labai svarbu išlaikyti pusiausvyrą. Pasistenk suprasti savo ribas ir troškimus ir veik tuo remdamasis: žinoma, veganas yra dorybingesnis už vegetarą, kuris neabejotinai dorybingesnis už valgantį žuvį, bet nevalgantį mėsos (vadinamąjį peskovegetarą), o pastarasis – už tą, kuris valgo žuvį ir tik paukštieną, ir taip toliau. Taigi, tiesa, kad visada galima tobulėti, tačiau, be abejonės, svarbus kiekvienas – net ir mažiausias – žingsnis tobulėjimo link. Yra elgesio ir gyvenimo būdų, kuriuos galėsi lengvai pritaikyti, ir tokių, kurie atrodytų neįgyvendinami. Reikės pačiam pasirinkti, kur įsmeigti kuoliukus ir nubrėžti savosios etikos ribas. Bet kad ir kur nutarsi juos perkelti – bus truputį geriau, nei jau buvo, ir – galbūt – tai taps išeities tašku, iš kurio iškelsi į kitą stotį ir pasieksi ją kaip tik todėl, kad dabar ji atrodytų arčiau. Kaip minėjau, vegetaru tapau praėjus metams po to, kai pradėjau ginti gyvūnų teises. Įsmeigiau kuoliukus tam tikroje vietoje, o tada – akivaizdu – kita stotis (vegetarizmas) man atrodė nebe tokia tolima (kitaip tariant, nebe tokia nepakečiama): pasirinkimas atėjo labai natūraliai, be jokio vargo (mėsos atsisakiau iškart, o ne palaipsniui, kaip daugelis).

Tas nuoseklumas siejosi su kita labai svarbia nuostata, kitu raktiniu žodžiu – sąžinė. Daryk, ką nori ir ką gali padaryti, bet daryk sąžiningai: visada bandyk suprasti, kur esi, kur įsmeigai kuoliukus ir kas yra toliau už jų. Baisiausia žala, kurią galima padaryti ne tik gyvūnų teisių gynimo idėjai, bet ir kiekvienam kitam idealui – ne veikti prieš jį, o palikti nykti apsuptą

abejingumo ir neišmanymo. Tiesiogine prasme, apsuptą sąžinės stokos.

Būti sąžiningam – vadinasi, žinoti, ar tavo tam tikru metu atliekamas veiksmas pagal tavąją etiką turi vertę, ar jos neturi. Gali nuspręsti pirkti *cruelty-free* šampūną ar kokią kitą, tačiau tai turi būti tavo sprendimas. Gyvūnų teisių gynėjo sprendimas šiapus išmeigtų kuoliukų (kaip tavo valios ir galimybių išraiška) ar ne gyvūnų teisių gynėjo sprendimas kitapus nužymėtos ribos, kuris tau atrodo *nepakeliamas*. Tačiau tai yra sprendimas. Žinoma, jis gali būti nulemtas šimtų kitų veiksmų, nesusijusių su gyvūnų teisių gynimu: tau patinka šampūno kvapas, jį tau parekomendavo draugas ar gydytojas, jis yra visai *kito* etinio pasirinkimo išraiška (pagamintas vietoje, taigi mažiau taršus, arba parduodamas siekiant surinkti lėšų kokiam nors kitam reikalui, kurį norėtum paremti...) ir taip toliau. Niekada nepalik savo gyvenimo atsitiktinumui ar kitų sprendimams. Kol gali – *rinkis*.

Kitaip tariant, brangus Elmi, tiesiog patariu būti laisvu žmogui. Tik laisvi žmonės *gali rinktis*. Puikus dainų kūrėjas Giorgio Gaberis dainavo, kad būti laisvam yra „dalyvauti“. Kol aktyviai, sąmoningai dalyvausi savo gyvenime, rinksiesi – tol būsi laisvas žmogus. Jei atsisakysi rinktis, atsiduosi atsitiktinumui ar leisi kitiems spręsti vietoje tavęs – prarasi savo laisvę ir diena po dienos matysi, kaip gyvenimas slysta tau iš rankų, kad tapai tik jo stebėtoju, bet ne kūrėju. Būtent tada kartu su daugeliu kitų dalykų prarasi ir norą kovoti ir siekti idealų. Tavo laiko tėkmė vadinsis jau nebe „augimas“, o „senėjimas“. Ir žiūrėdamas į tuos, kurie dar nori kovoti, sakysi jiems kvailas pastabas, tokias kaip „arba esi nuoseklus šimtu procentų, arba nieko“. Nes tu jau būsi pasirinkęs nieką.

LAIŠKAS APIE NUOSAIKUMĄ

HELSINKIS, 2011-04-15

Žinoma, praėjus kelioms savaitėms po „Tato“, pagaliau pasigirdo ir ilgai laukti „Mama“, o po kelių dienų – ir „Papà“. Nepasakosiu, kaip džiaugėmės, kad skaitytojų neimtų pykinti.

Tuo metu porą mėnesių gyvenome Lietuvoje. Velykų savaitę praleidome Elmio senelių iš motinos pusės namuose Kaune, likusį laiką gyvenome savo bute Vilniuje. Elmis jau ropoja pirmyn ir tai yra labai svarbi emancipacijos forma, nes dabar jis gali pats pasiekti daugelį vietų. O mums – nemenkas palengvėjimas, nes darbo su juo ir dėmesio jam krūvis mažesnis.

Be to, Elmis vis noriau klausosi muzikos, ypač jeigu ją palydi vaizdai: kanalas „Mezzo“ dabar jo mėgstama televizijos pramoga, o orkestro dirigentai – sektini pavyzdžiai. Aišku, mudu su žmona pradėjome svajoti apie jo ateitį.

Tik nedaug yra galimybių, kad tavasis gyvūnų teisių gynimas bus palaikytas heroizmo, kankinystės ar asmeninės laisvės forma. Gal kam nors tai atrodys kankinystė. Bet dauguma, manau, vadins tave „ekstremistu“, o tavasis pašnekovas – ne gyvūnų teisių

gynėjas – sau priskirs „nuosaikiojo“ vaidmenį. Tai bus dar vienas dialektinis iššūkis, grįstas žabangomis ir nusivylimais. O didžiausias nusivylimas bus suvokimas, kad tokius žodžius kaip „kraštutinumai pavojingi, gyvenime reikia būti nuosaikiam!“ dažniausiai išgirsi veidmainiškai tariamus žmonių, kurie toli gražu ne nuosai-
kūs, tik skelbiasi tokie esantys, idant nejaustų sąžinės priekaištų.

Kraštutinumo ir nuosaikumo santykis išties gana sudėtingas, ir neretai terminas „nuosaikus“ nusakant požiūrį į gyvenimą vartojamas kaip lengviausias būdas savo konformizmui paslėpti. Daugeliu atvejų nuosaiku yra tai, ką daro ir galvoja dauguma, kraštutinybė – tai, kas priklauso mažumai. Tai yra senas, politikoje plačiai naudojamas triukas: tikiuosi, kai tu užaugsi, padėtis Italijoje bus geresnė, bet tai, kas šiuo metu ten darosi ir kas vyksta nuo 1994-ųjų, yra pavyzdys, kaip kraštutinė ir antidemokratinė politinė jėga, apsimetusi nuosaikia, tapo „dauguma“.

Šiaip ar taip, kviečiantysis tave laikyti nuosaikumo tik skelbia tam tikro laiko ir konkrečios vietos sveiką protą, diktuojantį sugyvenimo visuomenėje taisykles. Jei gyveni diktatoriaus valdomoje šalyje ir kovoji, kad toji šalis taptų demokratinė, esi „ekstremistas“. Jei nori iš įstatymų pašalinti mirties bausmę, o įstatymų leidėjai nori ją išlaikyti – esi „ekstremistas“. Viskas sąlygiška, tačiau istoriją, oficialią įvykių versiją visada rašo nugalėtojai, kitaip tariant, dauguma. Tačiau gerai įsidėmėk: nugalėtojai yra dauguma, bet nebūtinai atvirkščiai.

Be to, reikia suprasti, ir kas turima omeny kalbant apie nuosaikumą. Atskirti, kas iš dviejų žmonių yra nuosaikus, o kas – ekstremistas. Vienas jų sutinka, kad dėl vienos ar kitos priežasties kasmet būtų nužudoma per 50 milijardų (nesuklydai) gyvūnų, o kitas stengiasi tą siaubingą skaičių sumažinti. Reikia suprasti, ar nuosaikumu laikomas senas liaudiškas požiūris, kad viskas galima, tik nereikia perlenkti lazdos. Vadinasi, galima nuosaikiai žudyti? Nuosaikiai ardyti ozono sluoksnį? Nuosaikiai lieti jūron

naftą? Nuosaikiai kankinti? Nuosaikumas – svarbus principas, būtent todėl negalima jo supaprastinti ar paversti bendrybe. Tarkime, žmogus, nutaręs nevalgyti mėsos, prisideda prie to, kad Žemėje būtų nužudyta mažiau gyvūnų, tai yra kad jų žudymas būtų *saikingas*. Ir, priešingai, norėtusi suprasti, kodėl tas, kuriam tai anokia problema, turėtų būti vadinamas nuosaikiu.

Kaip pats įsitikinsi, ne dėl visko galima susitarti. Ne viską galima paversti „nuosaikiu“. Esama atvejų, kai pusiniai sprendimai nepriimtini, ir reikia rinktis tarp „veikti“ arba „neveikti“, o ne dozuoti veiksmų kiekį. Ir tik pasirinkus veikti ar neveikti, galima pasiekti (dabar jau tikrai) protingą nuosaikumą. Paprastai valstybė siekia *įveikti* nusikalstamumą (siekia, kad jo „nebūtų“), o ne turėti „nuosaikų“ nusikaltėlių kiekį. Tik taip nusikalstamumą galima *sumažinti*, o rytoj – idealiame pasaulyje – gal jį visiškai nugalėti.

Gal norėtum, kad nebūtų nužudytas *nė vienas* gyvūnas, tačiau tavo pasiryžimas veikti (nevalgyti mėsos, nemedžioti, nepirkti kailinių ir taip toliau) visų jų neišgelbės. Taigi tu, kaip ir Valstybė, galvosi „radikaliai“, bet veiksi „nuosaikiai“. Sieksi 100 procentų, kad pasiektum 20, 30 ar 50. Tiek, kiek pajėgsi. Mėsą valgantis amerikietis per metus vidutiniškai suvalgo dešimtadalį karvės, trečdalį kiaulės, kalakutą ir dvidešimt septynias vištas. Amerikietis, nusprendęs tapti vegetaru, ko gero, norės, kad *nė vienas* gyvūnas nebūtų nužudytas maistui. *Nė viena* iš kasmet nužudomų milijardų karvių, kiaulių, kalakutų ir vištų. Bet savo veiksmais (kuriuos daugelis laikys „ekstremistiniais“) jam idealiu atveju kas dešimt metų pavyks išgelbėti karvę, kas trejus – kiaulę, per metus – vieną kalakutą ir kelis šimtus vištų.

Jeigu taip, brangus Elmi, tu būsi nuosaikus. Nesileisk mulkinamas. Ekstremistas yra tas, kuris nepajudindamas *nė piršto* leidžia žudyti visus gyvūnus, kuriuos visuomenė nori nužudyti.

Patarimas. Vos tik sėdintieji prie stalo sužinos, jog esi vegetaras, bemaž visuomet sulauksi pastabų apie savo tariamą ekstremizmą;

iškart išgirsi klausimą: kodėl? Vos tik atsakysi, kad vegetaru tapai dėl etinių motyvų – tau bus pritaikyta klišė. Tada pasistenk perprasti aplinkinių nusiteikimą: ne visada verta diskutuoti, nes kai kurie žmonės klausimus vartoja ne tradicine jų prasme. Dažniau jų klausimas tėra pareiškimas ar netgi nuosprendis. Jeigu pajustum ore tvyrantį priešišumą – patariu sakyti, kad nevalgyti mėsos tau prisakė gydytojas. Tuomet galėsi toliau ramiai mėgautis vakariene, gera draugija ir negadinsi sau kraujo. Ne visada tiesa yra geriausias pasirinkimas. Iš dalies dėl suprantamų, o iš dalies neaiškių priežasčių gydytojų nuomonė priimama kaip neginčijama. Jei „daktaras tau ką nors prirašė“ – visi džiugiai priims tai kaip dogmą, daugiau nieko neklausinėdami (gal iš santūrumo, nes sveikata, priešingai nei etika, pokalbiuose tarp draugų neretai turi neliečiamybę).

O jei manytum, kad gali pasakyti tiesą, mėgink ją paaiškinti taip, kaip tau rašiau. Ir ne vien tai. Yra dar vienas svarbus momentas, jei prie stalo kas nors išties imtų kritikuoti tavo vegetarizmą (o ne kitas gyvūnų teisių gynimo formas, kurioms galioja tie patys argumentai). Tiesa ta, kad tapęs vegetaru gali būti dar labai daug kuo. Gali būti vegetaras, bet atsisakyti kiaušinių; gali būti vegetaras ir atsisakyti pieno bei jo gaminių; galima būti vegetaru atsisakant ir to, ir kito (tapti veganu). Dar galima atsisakyti viso apdoroto maisto (tapti žaliavalgiu), paskui – atsisakyti viso maisto, kuris nėra augalo „vaisius“ (nevalgyti lapų ir šaknų, tai yra tapti vaisiavalgiu), ir taip toliau. Taip būtų, jei nuo vegetarizmo eitume prie kitokio maisto atsisakymo. O judėdami kita kryptimi, kitaip tariant, mitybą papildydami įvairiu maistu, rastume tuos, kurie nevalgo mėsos, bet valgo žuvį; nevalgo raudonos mėsos, bet valgo žuvį ir paukštinę; nevalgo (gal religiniais sumetimais) kurios nors vienos rūšies mėsos. Ir dar tuos, kurie, kaip tavo galimi pašnekovai, valgo visokią mėsą ir žuvį.

O kas toliau? Man į galvą ateina tik tie, kas valgo ir savo rūšies narių mėsą, kitaip tariant, kanibalai. Šiuo požiūriu vegetarizmas

atrodo esąs absoliučiai centrinis, taigi – nuosaikiausias pasirinkimas. Šiaip ar taip, toks, kurio negalima apkaltinti jokių ekstremizmu. O kaip pavadintume vietą ant kanibalizmui artimiausio laiptelio? Nuosaikumą? Tikrai?

Bet būk atidus. Labai galimas dalykas, kad kai norėsi išsakyti daugiau nei vieną argumentą (aš tau pasakiau du), pašnekovas gali agresyviai pertraukti tave jau po pirmojo, nukrypti nuo temos ir neleisti tęsti. Tokia technika naudojama daugelyje televizijos pokalbių laidų, ypač Italijoje. Tad nesileisk išmušamas iš vėžių – tas patarimas galioja visur. Jei pradžioje paskelbi tam tikrą skaičių klausimų, kuriais norėtum pasisakyti, įgyji teisę baigti visą sąrašą (ir moralinę prievolę nė vienu iš jų nekalbėti per ilgai). Jei tave pertrauktų nepasisakius visais tame sąraše numatytais klausimais, mandagiai pasakyk, kad norėtum užbaigti, o jeigu tau tokia teisė nebus suteikta, ramiai palauk, kada vėl galėsi kalbėti, ir tęsk tiksliai nuo tos vietos, kur tave pertraukė, nepaisydamas, kas buvo pasakyta po to (nemandagiai pasielgė tave pertraukęs asmuo, o ne tu).

Kiekviena problema turi tam tikrą sprendimų skaičių (ar sprendimo hipotezių): yra problemų, kur patartinas tik vienas sprendimas (nors tokių atvejų labai reta), ir problemų, kurias galima išspręsti šimtais būdų. Taigi, kiekviena diskusija turi savo „skaičius“ ir savo „matą“, ir visos jos lygiai gerbtinos. Patikėk, šios temos skaičius „du“ – tikrai juokingas matas.

Ir pabaigoje: kadangi prakalbome apie skaičius, gal pasibaisėjai perskaitęs, jog kasmet nužudoma 50 milijardų gyvūnų (tiksliau, 53 milijardai; duomenys paimti iš FAO, Jungtinių Tautų Pasaulinės žemės ūkio organizacijos, o ne kokios nors gyvūnų teisių gynimo asociacijos). Ir į šį skaičių neįtraukti tie, kurie yra kankinami, sužeidžiami, patiria smurtą, yra įkalinti. 53 milijardai – ištis

šiurpus, milžiniškas skaičius (lyg kas pusantro mėnesio būtų išžudomi visi pasaulio gyventojai), bet tai dar net ne visi duomenys. Nes tai tik gyvūnai, nužudyti maistui, taigi, tas skaičius neapėmė tų, kurie nužudomi laboratorijose, šunų ir kačių prieglaudose, cirkuose, zoologijos soduose, koridoje ir kitų pramogų metu. Be to, į tą skaičių įeina vien sausumos gyvūnai, nes apie gyvenančius vandenyje galime kalbėti tik apytikriai.

Bet kuriuo atveju, po tų apytikrių ir sumažintų skaičių, kad turėtumei tikslesnį vaizdą, pateiksiu sąrašą gyvūnų (pagal FAO), kurie nužudomi *per minutę*, idant vienokiu ar kitokiu pavidalu patektų ant žmonių giminės stalo:

- 82 771** višta
- 4 080** ančių
- 2 244** kiaulės
- 1 546** triušiai
- 1 246** kalakutai
- 961** žąsis
- 929** avys
- 622** ožkos
- 527** karvės ir veršiukai
- 117** grauzikų
- 114** karvelių ir kitų paukščių
- 41** jautis
- 29** šunys
- 7** katės
- 7** arkliai
- 5** asilai ir mulai
- 4** kupranugariai

Apytikris žuvų ir kitų jūrų gyvūnų skaičius siekia 165 000. Kartoju, tai yra skaičiai per minutę. Minutė yra toks laiko tarpas,

kad, tikėtina, jog vos perskaitysi šiuos skaičius, juos teks atnaujinti. Įsivaizduok: kad sužinotum, kiek gyvūnų nužudoma per valandą, turi tuos skaičius padauginti iš šešiasdešimties. Ir dar iš dvidešimt keturių, jei nori sužinoti, kiek jų nužudoma per parą. Ir taip toliau.

Brangus Elmi, nemanau, kad egzistuoja labiau „ekstremistiniai“ skaičiai už šiuos.

LAIŠKAS APIE GYVŪNUS

KAUNAS, 2011-05-15

Dažnai sakoma, kad neįprasta aplinka vaikui padeda augti. Asmeniškai tai patyrėme vieną savaitgalį Trakuose, kur nuvažiavom drauge su mano broliu Silvio ir jo šeima, atvykusiais pasisvečiuoti iš Ženevos. Savo dėdės draugijoje ir neįprastoje viešbučio aplinkoje Elmis išmoko atsistoti įsitvėręs kėdės atkaltės. Mužu su Lina to siekėme ilgas savaites, o štai dėdė Silvio iš pirmo karto padovanojo jam stačią padėtį.

„Dialektiniai iššūkiai“, sakėme mes. Diskusijos, pokalbiai, ginčai... visokio plauko: nuo mokslinių debatų iki baro (ar „Facebook“) tauškalų, ir visa paletė tarp jų. Gal tuo bandau tau pasakyti, kad gyvūnų teisių gynimo problema yra tik žodžių klausimas?

Atvirai sakant, pradėdu taip manyti. Teisingiau: akivaizdu, kad tai ne *tik* žodžių klausimas. Gyvūnai, su kuriais dalijamės šia planeta, dažnai žudomi ir kankinami tiesioginiais – ne medijuojamais ar verbalizuojamais – veiksmais. Jei liautumės apie tai kalbėti ar kalbėtume kitaip – tuos veiksmus paveiktume santykinai,

jokiu būdu ne absoliučia galia. Bet kartu tikiu, kad „diskusija“ apie gyvūnus ir jų ryšius su žmonių gimine yra ypatingos svarbos, daug didesnės, nei manoma. Tikiu, kad tai, kaip kalbame apie gyvūnus, nulemia mūsų elgesį su jais. Pradedant žodžiais, kuriais pasirenkame norėdami juos apsaugoti.

Norėtum tai atskleisti linksmam? Pasivėdėk draugą į šalį ir kuo ramiausiai pasakyk jam, kad jis yra *gyvūnas**. Paskui paklausk, kaip jis jaučiasi.

Ko gero, nekaip.

O juk nieko nepadarei, tik pareiškei iki šiol nepaneigtą mokslinę tiesą: kitaip tariant, kad tavo draugas, kaip *Homo sapiens* rūšies atstovas, yra gyvų būtybių kategorijos, vadinamos gyvūnų karalyste, narys. Tai kodėl taip pavadintas tavo draugas pasijuto nejaukiai? Matyt, jis galvojo ne apie šio termino denotacinį lygį, o apie jo tikrąją reikšmę, konotacinį lygį, kitaip tariant, susijusias prasmes. „Gyvūnas“ yra terminas, nurodantis bet kurią semantinės kategorijos „gyvūnų karalystė“ narį, taigi, ir *Homo sapiens*. Bet nurodo ir žmogų, pasižymintį tam tikromis savybėmis, kurias bendroji moralė kvalifikuoja kaip neigiamas: toks žmogus yra neišauklėtas, veikia instinktyviai, o ne vadovaudamasis protu, smurtauja, stokoja kilnumo meilės santykiuose ir panašiai. Esama ir teigiamų konotacijų (susijusių su jėga, vyriškumu, energija...), bet didesnė tikimybė, kad tavo draugas įsižeis.

Taip suvokiame žodžių svarbą (vėliau parodysiu tau filmą „Raudonoji balandėlė“, kuriame yra linksmas epizodas šiuo klausimu). Paprastai linkstame tikėti, kad mūsų suvokimas daro įtaką žodžiams, kuriais apsakome tam tikrą patirtį. Bet nutinka

* Originaliame tekste italų k. šioje vietoje yra žodis *animale*. Neutralus, vartojamas mokslininkų, jis atitiktų lietuviškąjį *gyvūnas*, tačiau turi ir įžeidžiančių konotacijų, nebūdingų lietuviškajam. Norėdami įžeisti, mes greičiau sakome *gyvūlys* ar *žvėris*, tačiau autoriaus intenciją geriau, nors ne visiškai, išreiškia būtent *gyvūnas*. (Leid. past.)

ir atvirščiiai: būna, kad žodžiais darome įtaką suvokimui. Gyvūnus nusakantys žodžiai dažnai migloti, demagogiški – kartais iš geros valios, o kartais ir ne. Sakydami „gyvūnai“, galvojame apie visą gyvūniją, išskyrus žmones. Atrodytų, nieko blogo, tačiau tai yra geras būdas atsiriboti, apibrėžti save kaip kitokius ir kaip geresnius, nes, kaip įsitikinome, su žodžiu „gyvūnas“ dažniausiai siejame neigiamas konotacijas. Su savo draugais gali išbandyti ir tai. Paprašyk jų išvardyti penkias pirmiausia į galvą toptelėjusias gyvūnų rūšis. Galiu lažintis, dažniausiai išgirsi: šunys, katės, didžiosios katės, kokie nors paukščiai ir daug kitų rūšių, nelygu tų žmonių pomėgiai. Bet niekada – kartoju, niekada – nė vienas iš tavo draugų nepasakys: *Homo sapiens*.

Tų, kuriems tai gali atrodyti *normalu*, galėčiau paklausti, kodėl smuikininkai, paprašyti išvardinti penkis muzikos instrumentus, beveik šimtu procentų pamini smuiką; tenisininkas, paprašytas išvardinti penkias sporto rūšis, iškart pasakys „tenisas“, ir taip toliau. Kitaip tariant, kone instinktyviai priskiriame save prie tam tikros aplinkos, bet kai toji aplinka vadinasi „gyvūnų karalystė“ – visomis išgalėmis šiai priklausomybei priešiamės?

Iš kur tas chroniškas nepajėgumas jaustis gyvūnu, kai kalbama ne moksliskai (o ir mokslinėse diskusijose kartais kyla klausimų)? Kodėl taip sunku *jaustis gyvūnu*?

Atsimenu žurnalisto Paolo Valenti vestą laidą apie futbolą, kuri vadinosi „90-oji minutė“. Jis visada pradėdavo ją žodžiais: „Draugai sportininkai, laba diena.“ Sakydavo „sportininkai“, o ne „futbolo sirgaliai“ ar „futbolo mylėtojai“. Ar jis niekada negavo protesto laiškų? Dar svarstau, kaip per konferenciją, kurioje turėjau malonumą susipažinti su Ennio Morricone (atmeni, klauseisi jo sukurtos muzikos?), šis neišsikeičė kito kolegos pavadintas „vienu didžiausių mūsų laikų menininkų“. Po paraliais, juk jis muzikas! Dar daugiau, kompozitorius! Ak, tas prakeiktas

paviršutiniškumas! O ką ir kalbėti apie tą otorinolaringologą, kurį išdrišau pavadinti tiesiog „gydytoju“?

Bet erzina ne paviršutiniškumas, ar bent jau ne šiuo istoriniu momentu. Kai kurios kategorijos, nors ir bendrinės, vis dar atrodo tinkamos. Tinkama apibrėžti save vardu, pavarde, per pilietybę, tautybę, etninę grupę (nors kažkada etninė grupė ir tautybė buvo subtilus reikalas) ir, galiausiai, gimine. Iki čia nekyla jokių mikro- ir makrovisumos problemų.

Bėdos prasideda peržengus žmonių rūšies slenkstį.

Kodėl šuolis, kuriuo galėčiau pereiti nuo italo prie europiečio, tavo tapatybei iš esmės neturi jokios reikšmės, o šuolis, kuriuo nuo žmogaus pereičiau prie primato, įtikintų tave viską praradus (ir velniop tuos, kurie teigia, kad 98–99 procentai mūsų genetinio palikimo tapatūs šimpanzės genetikai). Visų gražiausia tai, kad beveik nieko neprarastum: kaip ir visi primatai, galėtum valgyti, kvėpuoti, judėti, miegoti, jausti, mąstyti ir mėgautis daugeliu gyvenimo malonumų.

O svarbiausia – tas klausimas visai menkavertis, nes pagal apibrėžimą visuma turi visus savo sudėtinių dalių bruožus (ir dar kitų bruožų). Tai, kad buvo pavadinti tiesiog sportininkais, iš laidos „90-toji minutė“ žiūrovų neatėmė jokių specifinių jų kaip futbolo mylėtojų bruožų.

Mes *esame* žmonės tiek pat, kiek esame žinduoliai ar stuburiniai. Bet kuris aukštesnis mūsų taksonomijos žiedas yra *kažkas, kuo esame*. Čia nėra jokios grėsmės tapatybei. Tai tik mokslas, nieko daugiau.

Taigi, ir vėl kyla klausimas: kodėl tavo draugas įsižeidė? Kas jam įkalė į galvą mintį, kad jis yra, kaip kažkas pasakė, „gyvūnas plius“, o gal net visai ne gyvūnas?

Brangus Elmi, galima atsakyti, kad šią mintį pamažu kalė visa žmonijos istorija. Štai Aristotelis, vienas didžiausių visų laikų filosofų. Veikale „Politika“ jis nusako Didžiąją būties grandį-

nę, kurios hierarchijos viršūnėje yra laisvi vyriškosios giminės žmonės, po jų seka moterys, vergai, o galiausiai ir visi kiti gyvūnai. Tarkim, religijos, pavyzdžiui, krikščionių, kone nukopijavo Aristotelio mintis ne tik apie kitus gyvūnus (gana prisiminti moterų padėtį), tačiau dėl jų pasisakė ypač piktai: pasak Biblijos, jie turi kęsti žmonių „viespatavimą“ ir „jungą“, jų „bijoti“ ir juos „gerbti“ (Pradžios knyga, 1:26, 1:28 ir 9:2, manau, ir kitur). O ir tokie veikėjai kaip šv. Augustinas, šv. Tomas Akviniėtis, Descartes'as, Kantas... jų tikrai apstu.

Dar ir šiandien neatsisakėme įsitikinimo, kad žmogus yra arba labai, bet labai ypatingas gyvūnas (toks ypatingas, kad *kokybiškai* skiriasi nuo kitų gyvūnų rūšių), arba kažkas visiškai kito, iš atskiros karalystės. Kiti garsūs mąstytojai ir mokslininkai, pavyzdžiui, Darvinas, privertė mus suabejoti tokiu akivaizdžiai į mūsų giminę orientuotu požiūriu, bet dar niekam nepavyko ištrinti šio įsitikinimo iš daugumos mūsų galvų, ir neretai mielai leidžiamės į vulgarius išvedžiojimus apie kai kurių pamąstymų realų turinį. Tarkime, kad jau užsiminiau apie Darviną, daugelis tiki jį tvirtinus, kad žmogus kilo iš beždžionės, nors iš tiesų jis pasakė, kad žmogus kilo iš bendro jo ir beždžionės protėvio. O tai – nemenkas skirtumas, nes būti kokios nors rūšies vaikiaičiais, o ne pusbroliais evoliucijoje reiškia privilegijuotą, o ne lygiagrečią padėtį ir palaiko (klaidingą) evoliucijos kaip piramidės, kurios viršūnėje triumfuoja *Homo sapiens*, suvokimą, priešingą tikslesnei išsiskakojusio medžio metaforai, kur nė viena šaka nedominuoja prieš kitas.

Taigi. Tiesa ta, kad diskutuoti, kalbėtis apie mūsų turimą „gyvūno“ idėją reiškia diskutuoti ir apie *kito* sąvoką. Gyvūnai yra „kiti“ pačia tikriausia prasme. Taip pat pabrėžtinai, kaip kadaise romėnai – barbarams, baltieji – juodaodžiams, europiečiai – kolonizuotoms tautoms, šiandien mes, žmonės, iš esmės *esame, turime, darome* tai, kuo gyvūnai *nėra, neturi, nedaro*. Ir atvirkščiai.

Arba esame, turime, darome *daugiau* už juos (arba mažiau, ne-lygu aplinkybės). Kas gi tai – sakyti, kuo esame ar kuo nesame, ką darome ar ko nedarome, – jei ne mūsų tapatybės „kūrimas“? Patinka mums ar ne, didžioji mūsų žmogiškojo identiteto dalis paremta mūsų ir kitų gyvūnų skirtumais, arba – tik cituoju – „gyvūnai padarė mus žmonėmis“.

Todėl mūsų pasirinkti žodžiai gali tik atspindėti šią *forma mentis*. Antai tokie posakiai: neturėtume su kuo nors elgtis „kaip su gyvuliu“, kartkartėmis mus apima „gyvuliškas instinktas“, galime „rietis kaip šuo su kate“ ar būti „pasipūtę kaip gaidžiai“, „kvaili kaip avys“ ir panašiai. Visi jie tapatybę nusako pabrėždami tai, ko joje nėra. Jei su kuo nors elgiamės *kaip su gyvuliu*, kas nors pastebės, kad nederą taip elgtis, nes su žmonėmis elgiamasi kitaip (tapatybės elementas); o jeigu mums pasakoma pastaba, kad turime *gyvulišką impulsą*, tai todėl, kad iš tiesų turėtume veikti protaudami, o ne impulsyviai kaip gyvūnai (dar vienas tapatybės elementas). Ir taip toliau.